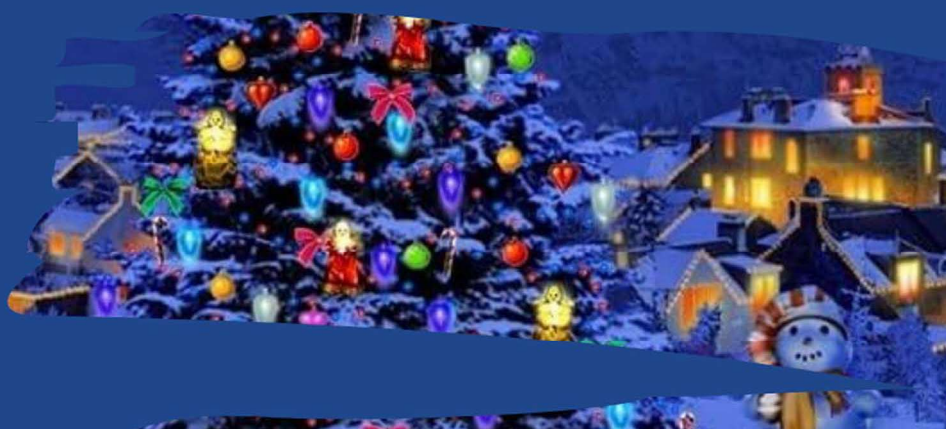

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
ОСВІТИ
ISSN 2786-6165 (online)

*З Різдвом
Христовим
та Новим роком!*

Bulletin
of Science and
Education

№ 12(42) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

№ 12(42) 2025

Київ – 2025

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"Bulletin of Science and Education"

№ 12(42) 2025

Kyiv – 2025

«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2025. № 12(42) 2025. С. 3236

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 31.12.2025, № 11/12-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а, також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а, також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✦ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна — доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✦ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✦ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✦ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✦ Волошенко Марина Олександрівна — доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✦ Вуколова Катерина Володимирівна — кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✦ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✦ Гончарук Віталій Володимирович — к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✦ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✦ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✦ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)

- Serhiienko L.V., Shuhai A.Yu., Badior N.B.** 123
*STRATEGIC MANAGEMENT OF LEXICAL NON-EQUIVALENCE
IN MILITARY AND LEGAL TRANSLATION: AN EVALUATION OF
FUNCTIONAL SUBSTITUTION, GENERALIZATION, AND
TRANSFORMATIONAL TRANSLATION TECHNIQUES*
- Stepanova I.S., Nykyporets S.S., Hadaichuk N.M., Boiko Yu.V.,
Slobodianiuk A.A.** 140
*HEDGING AND EPISTEMIC MODALITY IN ACADEMIC
DISCOURSE: LINGUISTIC MARKERS OF CAUTION AND NON-
CATEGORICAL CLAIMING*
- Toma N.M., Kurashyna A.V., Tryhub O.I.** 156
*THE ROLE OF STUDENT FEEDBACK IN EVALUATING
GRAMMAR TEACHING METHODS*
- Vereshchak Yu.** 168
*COMPARATIVE ANALYSIS OF BRITISH, AMERICAN,
CANADIAN, AND AUSTRALIAN ENGLISH GRAMMAR
STRUCTURES*
- Vitiak Yu.M., Tsepeniuk T.O.** 180
*PARATEXTUAL SHIFTS IN TRANSLATIONS OF GEORGE
ORWELL'S ANIMAL FARM*
- Vorova T.P.** 192
*THEORETICAL FRAMEWORK FOR INTERPRETATION OF
MEANINGS AND SIGNS (HERMENEUTIC APPROACH)*
- Бабій І.М.** 209
*ТВОРЕННЯ ТА СЕМАНТИКА ІМЕННИКОВИХ АВТОРСЬКИХ
НЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ВАЛЕРІЯ
ШЕВЧУКА*
- Бегмат А.О.** 224
*МОВНО-СТИЛЬОВІ МЕХАНІЗМИ ФІЛОСОФІЗАЦІЇ ЖІНО-
ЧОЇ ПОЕЗІЇ В АНГЛОМОВНОМУ, УКРАЇНСЬКОМУ ТА
КИТАЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНИХ КОНТЕКСТАХ: КОГНІ-
ТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЛІРИКИ ЛУЇЗИ
ГЛЮК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ*

УДК 81'373.43=161.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12\(42\)-209-223](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12(42)-209-223)

Бабій Ірина Михайлівна кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>.

ТВОРЕННЯ ТА СЕМАНТИКА ІМЕННИКОВИХ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

Анотація. Стаття присвячена розгляду індивідуально-авторської номінації у прозі сучасного українського письменника Валерія Шевчука. Предмет аналізу – іменникові авторські неологізми, виявлені в романі «Три листки за вікном». Оскільки ідіостиль письменника митця поки що повністю не вивчено, тому наше дослідження, присвячене аналізу індивідуального словотворення письменника, є актуальним.

Мета статті полягала у здійсненні аналізу семантики, творення та функціонування іменникових авторських неологізмів у романі «Три листки за вікном» Валерія Шевчука.

Виявлені в романі Валерія Шевчука авторські новотвори-іменники за значенням поділено на три лексико-семантичні групи: назви осіб; абстрактні назви; конкретні назви. У результаті застосування кількісного підходу встановлено, що найчисельнішими є групи назв осіб та абстрактних назв.

З'ясовано, що серед індивідуально-авторських назв осіб найбільше іменників, які характеризують діяльність, рід занять, внутрішні якості, риси характеру людини. Невелику групу новотворів становлять іменники, які характеризують соціальний стан, національність особи. Виявлено, що назви осіб переважно є складними за структурою та утворені способом осново- та словоскладання. У романі Валерія Шевчука презентативною виступає категорія індивідуально-авторських іменників з абстрактним значенням, які об'єднано в кілька тематичних груп. Найбільш чисельною є група назв на позначення дій, процесів та їх результатів і група назв на позначення емоцій, рис характеру, психічних станів. Менш презентативною в романі Валерія Шевчука є група новотворів-іменників з конкретно-предметним значенням, зокрема зафіксовано невелику групу назв предметів.

У результаті аналізу дериваційної структури авторських іменникових неолексем виявлено, що більшість із них є складними. Основні способи їх творення – осново- та словоскладання. Прості за структурою новотвори найчастіше утворені суфіксальним способом.

З'ясовано, що в романі «Три листки за вікном» іменникові авторські неологізми переважно виконують оцінну та емоційно-експресивну роль.

Ключові слова: ідіостиль, неологізм, авторський неологізм, неолексема, новотвір, складне слово, спосіб творення.

Babii Iryna Mykhailivna Candidate of philological sciences, Associate professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>.

CREATION AND SEMANTICS OF NOUN AUTHORNEOLOGISMS IN THE ARTISTIC DISCOURSE OF VALERY SHEVCHUK

Abstract. The article is devoted to the consideration of individual-authorial nomination in the prose of the modern Ukrainian writer Valery Shevchuk. The subject of analysis is the noun authorial neologisms found in the novel “Three Leaves Behind the Window”. Since the idiostyle of the writer-artist has not yet been fully studied, our study, devoted to the analysis of the individual word formation of the writer, is relevant.

The purpose of the article was to analyze the semantics, creation and functioning of noun authorial neologisms in the novel “Three Leaves Behind the Window” by Valery Shevchuk.

The authorial neologisms-nouns found in Valery Shevchuk’s novel are divided into three lexical-semantic groups by meaning: names of persons; abstract names; concrete names. As a result of applying the quantitative approach, it was established that the most numerous are the groups of names of persons and abstract names.

It was found that among the individual-authored names of persons, the largest number are nouns that characterize the activity, occupation, internal qualities, and character traits of a person. A small group of neologisms is made up of nouns that characterize the social status, nationality of a person. It was found that the names of persons are mainly complex in structure and are formed by the method of stem- and word-composition.

In Valery Shevchuk’s novel, the category of individual-authored nouns with abstract meaning, which are combined into several thematic groups, is representative.

The most numerous is the group of names denoting actions, processes, and their results and the group of names denoting emotions, character traits, and mental states. Less representative in Valery Shevchuk’s novel is the group of neologisms-nouns with a specific-objective meaning, in particular, a small group of names of objects was recorded.

As a result of the analysis of the derivational structure of the author's noun neologisms, it was found that most of them are complex. The main ways of their creation are stem- and word-building. Simple in structure neologisms are most often formed by the suffix method.

It was found that in the novel "Three Leaves Behind the Window" noun author's neologisms mainly perform an evaluative and emotionally expressive role.

Keywords: idiostyle, neologism, author's neologism, neolexema, neologism, compound word, method of creation.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці в останні десятиліття зросла дослідницька увага до вивчення індивідуального стилю письменника. На позначення творчої манери письменника, особливостей індивідуального слововживання науковці використовують різні терміни, зокрема «ідіостиль» та «ідіолект». Одні мовознавці ототожнюють ці поняття, інші – розрізняють. В енциклопедії «Українська мова» [1] зазначено, що індивідуальний стиль, ідіолект – це «сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Індивідуальний стиль залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх» [1, С. 603]. Н. Сологуб зауважує, що «індивідуальний стиль завжди є творчим виявом загальнонародної мови» [2, С. 17].

«Кожен письменник намагається створити свій власний авторський світ, вивчивши мовні закони творення й опанувавши основними тенденціями мовотворчості, добре оволодівши семантико-естетичним потенціалом мови, відштовхуючись від традицій художнього письма» [3, С. 143].

Працюючи над текстом твору, письменники шукають різні способи і засоби урізноманітнення та збагачення художнього слова, а також вирішують, як, за допомогою яких образних засобів реалізувати свій задум. Результатом таких пошуків нерідко є вживання індивідуально-авторських неологізмів.

«Художні тексти репрезентують індивідуально-авторську мовну картину світу письменника, що постає як вербальне відображення дійсності з його власних спостережень, відповідно до світосприйняття, позначеного національними особливостями» [4, С. 51].

Наша стаття присвячена розгляду індивідуально-авторської номінації у прозі сучасного українського письменника Валерія Шевчука. Мовостиль митця поки що не є повністю вивчено, тому наше дослідження, присвячене аналізу індивідуального словотворення письменника, є актуальним.

Матеріалом для дослідження слугуватиме роман «Три листки за вікном», який складається з трьох повістей «Ілля Турчиновський», «Петро Утеклий», «Ліс людей, або «Чорна книга» Киріяка Автомоновича Сатановського». У центрі роману розповідь про життя трьох поколінь Турчиновських. «Трилогія охоплює майже два віки – від другої половини XVII ст. до 50-х років XIX ст. Вал. Шевчук простежив характерні риси психіки і соціальної поведінки людей. А для яскравішого показу деформації свідомості поєднав центральних персонажів родинними зв'язками. У кожному з трьох творів порушено проблему включеності конкретної людини у потік конкретного буття. І в цьому контексті постає проблема необхідності самовизначення» [5, С. 158-159].

Ілля Турчиновський – відомий мандрівний дяк, який залишив цікаву пам'ятку про своє життя і подорожі. У романі Ілля Турчиновський намагається пізнати світ, знайти істину. Автор описує його подорожі, знайомства з різними людьми, передає його роздуми над смыслом життя. Зіставлення двох світів у житті – добра і зла, світлого і темного – лежить в основі роману «Три листки за вікном», а також у творі виразно простежується впевненість у перемозі добра над злом. Саме за цей роман Валерій Шевчук удостоєний Державної премії України ім. Тараса Шевченка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві виокремилась лінгвістична галузь неологія, предметом аналізу якої є загальномовні та індивідуально-авторські неологізми. Вивченню неологізмів присвячено праці таких відомих науковців, як: Н. Сологуб, С. Єрмоленко, Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, О. Стишов, А. Мойсієнко, С. Богдан, Л. Ставицька, Н. Адах та ін. Детально опрацьовано природу та сутність індивідуально-авторської номінації у монографіях: Г. Вокальчук «Словотворчість українських поетів XX століття» (2008 р.) [6], Ж. Колоїз «Українська okazіональна деривація» (2007 р.) [7], Н. Адах «Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти)» (2007 р.) [8] та ін.

Мета статті – охарактеризувати семантику, творення та функціонування іменникових авторських неологізмів у романі «Три листки за вікном» Валерія Шевчука, а також з'ясувати їх роль у формуванні письменницького ідіостилу. Для реалізації зазначеної мети необхідно розв'язати такі **завдання**: виявити авторські неологізми в романі «Три листки за вікном»; звірити їх наявність у лексикографічних джерелах української мови; укласти картотеку іменникових авторських новотворів; описати їх семантику та творення; простежити функціонування авторських неолексем в художньому дискурсі письменника.

Методи дослідження. У роботі використано метод контекстного аналізу для з'ясування семантико-граматичної природи аналізованих авторських неологізмів, описовий – для представлення різних тематичних груп новотворів, словотвірний – для з'ясування дериваційної структури іменникових неолексем, метод лінгвостилістичного спостереження – для встановлення особливостей уживання авторських неологізмів у художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неологічний словник Валерія Шевчука становлять іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові авторські неологізми, в центрі нашої уваги – іменникові авторські лексичні новотвори.

У сучасній українській мові іменники традиційно поділяють на три лексико-семантичні групи: 1) назви осіб; 2) абстрактні назви; 3) конкретні назви. Індивідуально-авторські іменникові неологізми також можна розподілити на ці групи. Виявлені в романах Валерія Шевчука авторські новотвори, у свою чергу, також можна об'єднати у вказані групи. Застосувавши кількісний підхід, зазначимо, що іменниковий неолексикон письменника в основному становлять назви осіб та іменники з абстрактним значенням.

У проаналізованих творах зафіксовано чисельну групу індивідуально-авторських іменників-назв осіб, які характеризують діяльність, рід занять, наприклад: *співподорожанини-співачи, співтовариші-співачи, мандрованець, священноучитель, убійник-органіст, ошуканець-смотритель, блукач-чужинець* та ін. («Так само було прийнято до хору й моїх *співподорожан-співачів*, з якими я відбув дорогу до цього міста над Дніпром» [9, С. 110]; «Навіть загадав собі: коли цього разу не втраплю у нещастя, залишуся *мандрованцем* ще якийсь час, коли ж знову впадуть на голову лихі пригоди – шукатиму миру» [9, С. 143]; «До ран-бо, які дістав од *здири* й *убійника-органіста*, додалися, як уже сказав, рани душевні, а їх вигоїти ще важче» [9, С. 133]; «Що ми знаємо про долини-болота, які, наче хижі квіти, розкривають пелюстя для того, щоб до них прилип *блукач-чужинець*» [9, С. 188]).

У першій повісті «Ілля Турчиновський» зафіксовано низку складних іменників на позначення осіб, у яких одним із компонентів виступає іменник *співподорожанин*, а саме: *здирики-співподорожани, насильники-співподорожани, вороги-співподорожани, співподорожани-зłodії, співподорожани-здируни*. Другий же компонент, як бачимо, є оцінною назвою особи, передає негативну оцінку діяльності людини (здирун, насильник, зłodій). Наведені іменники-неологізми виражають оцінно-експресивні характеристики людей у реченнях: «... я йшов і спотикався по рівній дорозі – ззаду мене весь час підштовхували. Босі мої ноги вкрилися пилюгою, великого пальця я вже

десь розбив... Однак не відав злості й ненависті до своїх *насильників-співпідорожан*, хоч уже й хотів того» [9, С. 27]; «Я сидів у кутку в самій кошулі й забитий у колодки. Те, що зі мною діялося, було поза моїм глуздом – витівка моїх *ворогів-співпідорожан* надто дика, щоб у неї повірити, але ж у неї повірили» [9, С. 37]; «Я оповів докладно свої пригоди, а коли звістив про те, як мої *співпідорожани-зłodії* кинулися на мене, наче звірі, побачив, що вони обидва потайки пробираються до дверей» [9, С. 40]; «І все-таки тут, у мирі, я згадував і своїх ворогів. *Співпідорожан-здирунів*, мабуть, покарано на горло, а колишній регент повіявся, битий страхом, світ за очі» [9, С. 110].

Вжиті іменники-неологізми виконують виразну оцінну роль, дають негативну характеристику зображуваним персонажам; водночас викликають у читачів осуд, ненависть до співпідорожан (насильників, здируників, зłodіїв), які виявляли свою зверхність, жорстокість, знущалися з беззахисної людини, при цьому втішалися, раділи. «Реготали всі, а найбільше мої *здируники-співпідорожани*. Трусилися, наче биті трясцею, очі в обох стали татарські – крізь них віями сипалися сльози» [9, С. 31]. Крім виразних авторських неологізмів, автор доповнює опис персонажів оцінно-експресивними порівняннями (*наче звірі, наче биті трясцею*). Цим письменник сам виражає власне негативне ставлення до цих персонажів.

Виразну негативну оцінність містить авторський новотвір *ошуканець-смотритель*, який готовий всі гроші відібрати, тільки б збагатитися. «Але ми були голодні, і цей *ошуканець* добре це бачив. Довелося мені трусити свої копійки. Ковальський у пересправу не вступав, він тільки зітхнув і заплатив за обід, не торгуючись. ... тому на його слово тільки моргнув; здається, зовсім так само, як *ошуканець-смотритель*» [9, С. 392].

Як виявили наші спостереження, назви осіб, які характеризують діяльність людини, як правило, складні за структурою та утворені способом юктапозиції, оскільки є поєднанням двох слів, а саме: *співтовариш-співак* ← *співтовариш* + *співак*; *ворог-співпідорожанин* ← *ворог* + *співпідорожанин*.

Чисельну групу у творах Валерія Шевчука становлять також індивідуально-авторські іменники, які характеризують внутрішні якості, риси характеру, вдачу людини, наприклад: *мовчазнюк, дражнюк, хлипонос, самооблудець, відчайдушник, бешкетун, безвір, увірвитель, чоловік-кваша, чоловік-звір* та ін. («... а також Артем Бандурка, що його прозивали Хлипоносом» [9, С. 219]; «Я йшов тієї ночі додому задоволений... Водночас було трохи й жаль нещасного *самооблудця*, його поламаного затишку й понівеченої впевненості в собі» [9, С. 506]; « – О, гер Ковальський, гер Ковальський, послушайте, що ці *увірвители* зі мною зробили!...» [9, С. 484]).

Через вживання авторських неологізмів письменник зображує вдачу, характер персонажа. Так, спокійну, врівноважену людину автор називає власними новотворами *чоловік-кваша*, *мовчазнюк* («Іван Рона був спокійний і розважливий. Він майже не розмовляв, лише мовчки йшов біля своїх возів... – Везу залізо, – сказав цей *мовчазнюк* і нічого більше... Цей *мовчазнюк* був-таки достобіса певний із себе...» [9, С. 59]), а, навпаки, запальних, швидких людей – виразними оцінними назвами: *дражнюки*, *відчайдушники*, *бешкетуни* («З-за сусіднього тину виглядало кілька дитячих голівок, дивлячись на нього із страхом та захопленням, і це нагадало йому інше село і тих *дражнюків*, через яких він і в світ вирушив» [9, С. 282]; «Я люблю цих шкільних *відчайдушників*, особливо коли вони після героїчного вчинку перетворюються в курей, котрі потрапили під дощ» [9, С. 471-472]).

Як бачимо, такі іменники частіше містять виразну негативну оцінність (*дражнюк*, *хлипонос*, *бешкетун*, *безвір*, *увірвитель*, *чоловік-кваша*, *чоловік-звір*), ніж позитивну або ж нейтральну. Так, негативну оцінку іменників-новотворів простежуємо в реченнях: «– Другий ваш більший гріх: нарікаєте на Бога, який забрав у вас родину. Ототожнюєте його з дияволом і готові зневіритися. *Безвіри* ж – найбільше лихо в державі і для людського суспільства, це вони руйнують лад і закони» [9, С. 394]; «Жодного з цих *бешкетунів* не побито з мого виказу. Жодного не посадив я до карцеру» [9, С. 481]).

Валерій Шевчук як майстер художнього слова оригінально, незвично зображує персонажів, описує їх і позитивно, і негативно. Наведемо контекст, у якому описано сутність жінки, на думку автора, та презентовано зіставлення двох різних характерів чоловіків: «Жінки, думав я блаженно, все-таки істоти іншої породи, вони, як діти, живуть цяцками й заради цяцьок...

Але вони добріші й поблажливіші чоловіків, легко звикають до *чоловіка-звіра* і до *чоловіка-кваші*; коли в них чоловік «звір», вони мріють про «квашу», і навпаки» [9, С. 662]. У такому слововживанні складні іменники *чоловік-кваша* і *чоловік-звір* вжито з антонімічним значенням, автор протиставляє *чоловікові-звірові* *чоловіка-квашу*, як сильного, жорсткого, жорстокого чоловіка – слабкому, нерішучому, тихому, спокійному, інколи аж занадто.

Авторські іменникові неологізми на позначення рис характеру утворені способом складання та суфіксації. При творенні таких іменників продуктивними є суфікси -ник (-ниц(я)), -ун (-юн), -тель, -юк, а саме: *бешкетун* ← бешкетувати; *мовчазнюк* ← мовчазний; *увірвитель* – увірвати тощо. Складні іменники утворені способом юкстапозиції: *чоловік-кваша* ← *чоловік* + *кваша*, *чоловік-звір* ← *чоловік* + *звір*.

Виразну авторську негативну оцінку містять іменники *недолупок*, *безрозум*, які характеризують розумові здібності людини, її недолугість, невправність тощо («– Ну, – прогук він, – лярвий сину! Я тебе, злодіяку, до кісток бачу! На чуже добро потягло, шмаркачу й *недолупку* ти такий, я тобі виб'ю з голови оте добро!» [9, С. 27]; «– Може, перш ніж катувати цього *недолупка*, ми б усі за кошт по черзі кружлянули!» [9, С. 28]).

Головний герой роману Киріак Сатановський записує гріхи людей у свою «Чорну книгу», він втішається з людської недосконалості, з невдач. Власне, це йому приносить неабияку радість, вищість над кимсь, обраність. Про немудрість, слабкі розумові здібності людей йдеться в реченнях через вживання іменника *безрозум*: «Ні, я не янгол, але лиха в цьому світі великого не несучу. Я тільки радію на його (світ) *безрозум*, і це дивним чином підносить мене над людьми» [9, С. 447]; «– З тим доносом ми програли через ваш *безрозум*. Коли вже постаєш супроти кого, вважай, що не з дурнем маєш справу» [9, С. 451]).

Невелику групу новотворів у творах Валерія Шевчука становлять іменники, які характеризують соціальний стан, національність особи, як наприклад: *доброзичливець-отаман*, *облудник-німець*, *красуня-біднячка* (« Мене відпустили не без жалю. – Послухай мене, – мовив мій *доброзичливець-отаман*. – Не такий ти чоловік, щоб по дорогах тулятися. Знову потрапиш у халепу...» [9, С. 59]; «Здається, ці ліки всунув йому мандрівний *облудник-німець* і зумів переконати графа у казкових їхніх властивостях» [9, С. 374]; «Загнаний на слизьке, дід покинув благородно помишляти про *красуню-біднячку* і після невеликого опору взяв собі дочку свого начальника, мою бабу, трохи застарілу в дівоцтві, але з твердим, навіть залізним характером» [9, С. 396]).

Зазначимо, що виявлені іменники – складні за структурою, є юкстапозитами, оскільки виникли шляхом поєднання двох твірних слів (*доброзичливець-отаман* ← *доброзичливець* і *отаман*; *облудник-німець* ← *облудник* і *німець*).

Особливістю таких іменників є те, що їхній другий компонент виступає характеристичною назвою особи, окреслює її рису характеру чи зовнішність (*доброзичливець*, *облудник*, *красуня*).

«Проблеми, які хвилюють Вал. Шевчука, універсальні й вічні: людина і світ, людина у світі, людина в ситуації разом з іншими людьми, пошуки людиною свого шляху, ствердження власної екзистенції» [5, С. 157]. Письменник через думки персонажів презентує власні погляди на людину, віру в добро. У другому романі триптиху «Петро Утеклий» автор кілька разів уживає оказіональний іменник *псевдомесія*. Вперше згадується цей іменник на початку роману в розмові двох персонажів:

«— А що, пане наказний, ... чули, може, про якогось там месію балакають?

— Пусте, то й балакають ... Людям не так їсти дай, як побалакати.

— Дивне не те, — сказав я, переганяючи коня через калюжу, — що чоловік, котрий видає за месію, з'явився. Я не раз читав у книгах, що *псевдомесіями* в різні часи повниться світ. Дивно те, що він з'явився таки в нашій стороні.

— Не вам мені казати, пане канцеляристо, — мовив він, — але в Святому письмі заповіджено, що справжній месія прийде вдруге на землю не задля миру» [9, С. 154].

Згодом у романі розповідається, що «прийшов гетьманський універсал, у якому звідомлялося про вигаданого месію. Такий чоловік справді з'явився у наших краях, ходить від села до села й баламутить людей. Цей *псевдомесія* насправді козак із-під Орелі Петро, в універсалі наказувалося зловити його, де б не з'явився, забити в кайдани і відправити до генеральної канцелярії як звичайного злочинця і плевосіятеля» [9, С. 237].

Іменник *месія* має виразну позитивну оцінність. У «Словнику української мови» подано два значення слова *месія*: «1. В іудейській релігії — очікуваний визволитель єврейського народу // У християнській релігії — найменування Ісуса Христа як визволителя від гріхів, рятівника людства. 2. *перен.* Про того, у кому бачать рятівника, визволителя» [10, С. 623]. У романі «Петро Утеклий» іменник *псевдомесія* вжито з негативною конотацією, навіть з іронією, як можна судити з наведених вище уривків твору. Частина *псевдо-* означає «несправжній, удаваний, вигаданий», відповідно, іменник *псевдомесія* вжито на позначення несправжнього, удаваного рятівника.

У проаналізованих творах зафіксовано невелику групу індивідуально-авторських іменників, які характеризують зовнішність, риси портрету персонажів, наприклад: *шевчик-кривонога*, *жінка-гора*, *кавун-живіт*, *рот-присосок* («... Кучурба вдавав *шевчика-кривоногу*, а Хвостенко підсліпуватого, старого, горбатого, кашливого з люлькою в роті» [9, С. 311]; «І я не міг не помітити, що мадам Фридерикс таки схожа з дочкою, що в них навіть однакової будови тіла — переді мною стояла *жінка-гора*» [9, С. 647]; «Уявляв собі увіч того коротуна, його блакитно сині оченята й *кавун-живіт*, зашитий у штани» [9, С. 426]; «Підійшов до вікна, заклав руки за спину, сперся круглим *животом-кавуном* об підвіконня і задивився на вулицю» [9, С. 432].

Іменники *жінка-гора*, *кавун-живіт* виступають оцінно-характеристичними позначеннями. Утворені вони способом складання. Додамо

також, що іменники *шевчик-кривонога*, як і наведений вище іменник *доброзичливець-отаман*, на відміну від інших виявлених композитів, є трикореновими, оскільки один із компонентів уже є складним за структурою, двокомпонентним.

Другу групу становлять іменники з абстрактним значенням. «Це клас слів, що характеризують відношення між особами, виражають їхні почуття, ставлення до об'єктів дійсності, позначають широкий спектр дій, процесів у сфері повсякденно-побутової культури» [11, С. 233].

У проаналізованих творах Валерія Шевчука презентативною виступає категорія індивідуально-авторських іменників з абстрактним значенням, які можна об'єднати в кілька тематичних груп.

Найбільш чисельною серед авторських іменників з абстрактним значенням є група назв на позначення дій, процесів та їх результатів: *сміхотворство*, *смішкування*, *злопригода*, *строчкогранення*, *лихочиння*, *ояснення*, *пересправа*, *півмарення*, *крик-скарга*, *крик-печаль*, *крик-прохання* та ін. («Ковальський у *пересправу* не вступав, він тільки зітхнув і заплатив за обід, не торгуючись» [9, С. 392]; «Не сховаю: *лихочиння* інших приносить мені певну втіху; скільки разів, наприклад, із захопленням перечитував я оте писання, нині згоріле» [9, С.340]; «Але не *сміхотворець* я і не для *сміхотворства* в життя прийшов. Я напишу для цього світу драму чи в'язанку притч, урочисто назвавши її «Мудрість передвічна»...» [9, С. 32]; «Хочеться мені збагнути інше: чому так нещасливо й часто втрапляю у всілякі *злопригоди*» [9, С. 282]).

Окрему групу складають іменники на позначення мисленнєвих процесів і їх результатів: *нагад*, *самооблуда* («Це *нагад*, що людська метушня марна й дочасна, але є в ній і висока означеність» [9, С. 113]; «... ото ж хотів *самооблуди*, й мав її, і втішався з неї, напивався, похлинаючись» [9, С. 674].

Шляхом вживання авторських неологізмів письменник створює цікаві багатогранні образи. Прикладом може слугувати контекст, у якому вжито три складні іменники, одним із компонентів яких виступає іменник *крик*: «Мені здалося, що в останній момент відчувається *крик*. Розпачливий *крик-прохання*, *крик-скарга* і *крик-печаль*. Але нічого цього не сталося. Сірий спокій, певне, має свої закони – людина лишалася незворушна» [9, С.195].

Як бачимо, більшість із наведених вище слів є композитного типу, вони утворені: а) основоскладанням (*злопригода* ← *зла* *пригода*); б) словоскладанням (*крик-скарга* ← *крик* і *скарга*; аналогічно утворено іменники *крик-печаль*, *крик-прохання*). Декілька іменників утворено складанням із суфіксацією: *сміхотворство*, *лихочиння* - шляхом поєднання двох твірних основ та додаванням суфіксів *-ств(о)*, *-й-* (*сміхотворство* ←

сміх творити + -ств(о), лихочиння ← лихо чинити + -й(а)). Кілька виявлених авторських іменників утворено афіксальним способом, зокрема суфіксальним: *ояснення, смішкування*, від дієслівних твірних основ та додаванням суфіксів -нн(я), -енн(я), -анн(я).

Чисельну групу у проаналізованих творах Валерія Шевчука становлять безсуфіксальні іменники на позначення результатів дії: *вичерп, озир, визір, прихрон, прицмак, пересит, нагад* та ін. («...було в тому *озирі* щось безпомічне й жалюгідне, бо хто він у світі...» [9, С. 379]; «Але полковник уже спав. З присвистом, *прихропом*, з *прицмаком*, повітря з силою виривалося з його густо зарослого волоссям носа...» [9, С. 512]). Такі іменники утворені від дієслівних твірних основ шляхом усічення (або нульовою суфіксацією): *вичерп* ← *вичерпати* + ∅, *озир* ← *озиратись* + ∅ і под.

У результаті здійсненого аналізу у творах зафіксовано презентативну групу індивідуально-авторських назв на позначення емоцій, психічних станів: *спокійність, супротивенство, озлість, повстримність, благота* та ін. (« – Лад у другій дії буде такий, – сказав я у голос. – *Повстримність*, *Гордість*, *Заздрість*...» [9, С. 113]; «...чому замість шукати від них рятунку тішимося своєю *благотою*?» [9, С. 25]; «Чи не так з'являється ненависть, думав я, – замість того, щоб рівноважити в собі *супротивенство*, люди у пристрасті впадають, запалюючись великою *озлобою*» [9, С.103].

Як правило, в українській мові абстрактні іменники на позначення емоцій, психічних станів утворюються суфіксальним способом. При творенні виокремлених у творах В. Шевчука авторських таких похідних іменників продуктивними є суфікси -ість, -от(а), -ств(о): *повстриманість* ← *повстриманий* + -ість, *благота* – *благий* + -от(а).

Як виявили наші спостереження, з метою яскравого зображення персонажів письменник вживає чисельну групу авторських неологізмів-назв рис характеру, наприклад: *старатливість, псевдоглибокодумність, невдашливість, лихоносність* та ін. («Микола Платонович був спантеличений... і не зрозумів претензій до його службової *старатливості*» [9, С. 426]; «... й неухильно виконувати всі прислані нам інструкції, не висуваючи надмірно власної *псевдоглибокодумності*» [9, С. 492]; «Отож увесь свій запал і *лихоносність* виміщатиме на тих, хто не зможе йому зашкодити, тобто на учнях та власній жінці» [9, С. 535]). Такі іменники, як правило, утворені суфіксальним способом. У сучасній українській мові поширена словотвірна модель творення абстрактних іменників від прикметникових основ за допомогою суфікса -ість. За цією моделлю утворено більшість виокремлених авторських неологізмів: *старатливість* ← *старатливий* + -ість, *псевдоглибокодумність* ← *псевдоглибокодумний* + -ість.

Авторські неологізми *слабодушия*, *благодущия* передають психічний стан персонажа: «Він пройде повз мене, холодно кивнувши, бо захоче відгородитися від цього вечора, коли він виказав своє *слабодушия*, завтра він знову стане нормальний» [9, С. 535]; «Від цієї розмови в мене аж у голові почало потріскувати... Все моє *благодущия*, задоволення, тепло і спокій відлетіли бозна-куди, в мене позамерзли руки й ноги» [9, С. 665]. Іменники *слабодушия*, *благодущия* утворені способом складання із суфіксацією; є результатом поєднання твірних основ та додавання суфікса *-й(а)*, а саме: *слабодушия* ← *слабка душа* + *-й(а)*, *благодущия* ← *блага душа* + *-й(а)*.

Виявлені абстрактні іменники *злодійність*, *лихоємство*, *велемовство*, *підхлібність* є назвами узагальнених понять («Добродійність на чийсь користь виливається в *злодійність* для інших, діяльність розумова завжди пам'ятає про прокляття непізнанності...» [9, С. 55]; «Мені часом здається, що моє *лихоємство* – результат недолугого виховання, що його дав мені батько» [9, С. 447]; «Він змушений був прийняти її в хвилину слабкості, і найкраще, коли вважатиме мою доброту за *підхлібність* собі» [9, С. 535]).

Менш презентативною у проаналізованих творах Валерія Шевчука є група новотворів-іменників з конкретно-предметним значенням. Так, зафіксовано невелику групу назв предметів, як наприклад, *підхлібець* («... бачив себе, оточеного *підхлібцями*» [9, С. 54]).

Оказіональними є виявлені в романі назви установ, приміщень, місць: *гімназія-мундир*, *будинок-мундир*, *передухіддя* («За спиною стояв застебнутий на всі гудзики *гімназія-мундир*, і він не міг повернутися туди, не звільнивши душі» [9, С. 476]; «Мимохідь озирнувся й побачив такий знайомий мені будинок, застебнутий на всі гудзики *будинок-мундир*» [9, С. 692]; «... в темний коридор, з якого підіймалися залізні сходи до невеличкого *передухіддя* перед дверима» [9, С.494]).

Авторські неологізми *гімназія-мундир*, *будинок-мундир* утворені юктапозицією, є поєднанням двох слів (*гімназія-мундир* ← *гімназія* і *мундир*). Іменник *передухіддя* утворений префіксально-суфіксальним способом від іменникової твірної основи, а саме: *передухіддя* ← *перед уходом* (*перед входом*) та додаванням префікса *перед-* і суфікса *-й(а)*.

Невелику групу авторських неологізмів зафіксовано на позначення флори і фауни, хоча часто вони метафоризовані, як-от: *огудиння-струни*, *цар-вуж*, *Птаха-Розум*, *Розум-Птаха* («... а може, якийсь чарівник, торгав *огудиння-струни*...» [9, С. 218]; «*Розум-Птах* летить геть, а сітка накриває всіх дійовців на кону» [9, С.123]).

Виявлено цікаві індивідуально-авторські іменники на позначення явищ та станів природи, світлових явищ: *думки-хмари*, *вітер-руйнівель* («Навколо хиталось блакитне маєво неба, біля золотої голови стояло кілька

думок-хмар – прозорі, легкі й несміливі» [9, С. 50]; «Є цей рух супротивний, є вітер-руйнівель, у житті є заживний, а є і мандрівель» [9, С. 301]).

У проаналізованих творах Валерія Шевчука презентативною виступає категорія індивідуально-авторських іменників на позначення небесних світил, а найбільше опоегизовано *сонце*, його проміння, наприклад: *птиця-сонце*, *сонцетінь*, *кігті-проміння*, *птах-сонце* («Втім, ні! Я не був Мойсеєм, бо мені на обличчя таки впав *птах-сонце*. Великий і гарячий, що обпік мені очі колючими *кігтями-промінням* і засвітив у них вогонь не упокорення» [9, С. 120]; «Так мені співала *птиця-сонце*, і це була незвичайна пісня» [9, С. 39]). Як бачимо, всі виявлені іменники-новотвори є композитами, утворені способом складання.

Вживання таких новотворів у контексті створює цікаві метафоричні образи, наприклад: *дзвін-серце*, *сльоза-перлина* («Він прокинувся з відчуттям щастя... *серце* в нього калатало, як церковний дзвін... у дзвонаря, який смикав золотого мотуза, прив'язаного до його *дзвона-серця*» [9, С.543]).

У романі «Ілля Турчиновський» знаходимо авторські неологізми *ййце-сонце*, *ййце-смерть*, першим компонентом яких виступає слово *ййце*. Традиційно *ййце* розглядають як початок, зародження чогось, нове життя. У християнстві *ййце* – символ надії і воскресіння. У реченні «Наді мною висіла ясна, ніби молоко, стеля, пахло прілим сіном, кричала неподалік курка, сповіщаючи, що знесла нове *ййце*: *ййце-сонце* чи *ййце-смерть*» [9, С. 141] зіставляється початок життя і кінець, життя і смерть.

У проаналізованих творах Валерія Шевчука зафіксовано авторські неолексеми на позначення географічних об'єктів, місць: *багенце*, *долини-болота*, *забіччя* («Що ми знаємо про *долини-болота*, які, наче хижі квіти, розкривають пелюстя для того, щоб до них прилип блукач-чужинець» [9, С. 188]; «Стрепенувся й озирнувся затравлено. Кинув оком, шукаючи *забіччя*, щоб сховатися» [9, С. 212]).

Висновки. У результаті здійсненого аналізу індивідуально-авторської номінації в художньому дискурсі Валерія Шевчука виявлено чисельний корпус іменникових авторських неологізмів. У романі «Три листки за вікном» виділено три тематичні групи іменникових неолексем: назви осіб, іменники з конкретно-предметним значенням, іменники з абстрактним значенням, найчисельнішими серед них є групи назв осіб та абстрактних назв. За структурою велику категорію авторських неологізмів становлять складні неолексеми.

Основні способи їх творення – осново- та словоскладання. Прості за структурою авторські неолексеми найчастіше утворені суфіксальним способом.

Зазначимо, що авторські лексичні новотвори Валерія Шевчука сприяють художньому увиразненню, створенню глибоких образів та засвідчують оригінальність і самобутність ідіостилю письменника. Вивчення індивідуального стилю Валерія Шевчука ще потребує детального аналізу в подальших дослідженнях науковців.

Література

1. Українська мова: Енциклопедія. 2-ге вид., доп. Київ: «Укр. енциклоп.» ім. М.П. Бажана, 2004. 677 с.
2. Сологуб Н.М. Мовний світ Олеса Гончара. Київ: Наукова думка, 1991. 138 с.
3. Бабій І.М. Семантико-естетична парадигма назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі художньої прози ХХ ст.): монографія / за наук. ред. Н.М. Сологуб. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 238 с.
4. Кульбабська О.В., Шатілова Н.О. «Пишу, як серце диктує...» (Ідіостиль Сидора Воробкевича): монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. 456 с.
5. Історія української літератури ХХ – поч. ХХІ ст.: навч. посібник. У 3 т. / за ред. В. І. Кузьменка. Т. 3. Київ: ВЦ «Академія», 2017. 544 с.
6. Вокальчук Г.М. Словотворчість українських поетів ХХ століття: монографія. Острого: Національний університет «Острозька академія», 2008. 536 с.
7. Колоїз Ж. Українська okazionalna derivatsiia: монографія. Київ: Акцент, 2007. 160 с.
8. Адах Н. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти). Рівне: Видавництво Олега Зеня, 2007. 135 с.
9. Шевчук В. Три листки за вікном: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 702 с.
10. Словник української мови: у 20 т. Т. 8. Київ: Український мовно-інформаційний фонд, 2017. 992 с.
11. Бибик С.П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення: монографія. Ніжин: «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 589 с.

References

1. *Ukrainska mova: Entsyklopediia*. (2004) 2-he vyd., dop. Kyiv: «Ukr. entsyklop.» im. M.P. Bazhana. [in Ukrainian].
2. Solohub, N.M. (1991) *Movnyi svit Olesia Honchara*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
3. Babii, I. M. (2021). *Semantyko-estetychna paradyhma nazv koloriv u suchasni ukrainskii movi (na materialii khudozhnoi prozy XX st.)* [Semantic-aesthetic paradigm of color names in the modern Ukrainian language (based on the material of 20th century literary prose)]. Ternopil: Osadtsa Yu.V. [in Ukrainian].
4. Kulbabska, O.V., Shatilova, N.O. (2016) «*Pyshu, yak sertse dyktuie...*» (*Idiostyl Sydora Vorobkevycha*): monohrafiia. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t. [in Ukrainian].
5. Kuzmenko, V. I. (2017). (Ed.). *Istoriia ukrainskoi literatury XX – poch. XXI st.: navch. posib* [History of Ukrainian literature of the 20th century – beginning 21st century: education. manual]. (Vols. 1-3). Kyiv: Akademydav. [in Ukrainian].
7. Koloiz, Zh. (2007) *Ukrainska okazionalna deryvatsiia: monohrafiia*. Kyiv: Aktsent. [in Ukrainian].

8. Adakh, N. (2007) *Avtorski leksychni novotvory Vasylia Barky* (semantyko-deryvatsiinyi ta leksykohrafichnyi aspekty). Rivne: Vydavnytstvo Oleha Zenia. [in Ukrainian].
9. Shevchuk, V. (2011). *Try lystky za viknom: roman*. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. [in Ukrainian].
10. *Slovnyk ukrainskoi movy: u 20 t.* (2017) T. 8. Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond. [in Ukrainian].
11. Bybyk, S.P. (2013) *Usna literaturna mova v ukrainskii kulturi povsiakdennia: monohrafiia*. Nizhyn: «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf». [in Ukrainian].